

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра германської і фіно-угорської філології

Курсова робота

на тему: «Міфоніми у сучасній англійській та українській мовах (на матеріалі лексикографічних джерел)»

Студентки групи Па 05-20
факультету германської філології
денної форми навчання
спеціальності 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно), перша англійська
Вакулюк Анастасії Євгеніївни

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Субота Сергій Володимирович

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка _____
ЄКТС _____

Київ-2023

Ministry of Education and Science of Ukraine
Kyiv National Linguistic University
Chair of Germanic and Finno-Ugrian Philology

Term paper

Mythonyms in Modern English and Ukrainian (based on lexicographic
sources)

ANASTASIA VAKULIUK

Group Pa 05-20

Germanic Philology Faculty

Research Advisor

Assoc. Prof

PhD (Linguistics)

SERHIY SUBOTA

Kyiv 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ МІФОНІМІВ	
1.1 Поняття міфонімів.....	4
1.2 Міфоніми, що зустрічаються у декількох мовах	5
1.3 Особливості природи міфоніма	6
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	9
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МІФОНІМІВ	
2.1 Типи міфонімів та їхня роль в утворення нових слів в англійській та українській мовах.....	10
2.2 Міфоантропоніми	10
2.3 Міфофітоніми	15
2.4 Міфозооніми	17
2.5 Міфоперсефоніми	19
2.6 Нижчий рівень міфонімів	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	23
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	25
РЕЗЮМЕ.....	27

ВСТУП

Безсмертний відгомін минулого, що мов зелень пробивається через асфальтні плити тисячоліть, видозмін старих та виникнення нових понять.

Міфоніми – слова, що ховають за собою набагато більше ніж оповідь, адже за ними стоять епохи.

Актуальність теми вивчення функціонування та впливу міфонімів на збагачення англійської та української мов на матеріалі лексикографічних джерел, а саме фразеологічних словників у обох мовних просторах характеризується різноманітністю та загальною різноманітністю об'єктів вивчення, а також відносною новизною теми. Нині розвиток і процвітання різноманітних видів ЗМІ, включаючи електронні видання газет та журналів, а також використання безсмертних образів та понять у художній та нон-фікшн літературах змінили сучасне розуміння засобів донесення інформації, а підкованість читача нашого часу стала поштовхом для авторів тексту вибирати витонченіші засоби для того, щоб неповторним чином зобразити події чи описати почуття, що вже набули свого висвітлення всіма можливими шляхами. А отже, не дивно, що звернення до міфонімів постає логічним та креативним рішенням для привернення уваги читача, а також збагачує вміст тлумачних та фразеологічних словників.

Практичне значення дослідження полягає у подальшій можливості ефективного використання міфонімів для рясної варіантності викладення інформації або вираження власної думки стосовно того чи іншого питання.

Метою цього дослідження є:

- дослідити та систематизувати лінгвістичні дослідження про міфоніми;
- порівняти міфоніми у сучасних англійській та українській мовах;
- визначити види міфонімів та роль останніх у створенні нових

лексичних одиниць.

Завданням є визначення дефініції слова “міфонім” та класифікація міфонімів; пошук найуживаніших міфонімів у двох (українській та англійській) мовах, а також знаходження синонімічних міфонімів у мовах, що порівнюється. *Об’єктом* для предмету дослідження міфонімів можна вважати англійські та українські лексикографічні джерела, а саме тлумачні та фразеологічні словники (Словник української мови в 11 томах, Merriam-Webster Dictionary, Collins Dictionary та інші).

Предметом дослідження є міфоніми, що характеризуються високою частотністю вживання в українській та англійській мовах, та їх види.

За основний метод дослідження взято порівняльний *метод*.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ МІФОНІМІВ

1.1 Поняття міфонімів

Цікавим є те, як і що надавало натхнення народу для польоту фантазії у складенні історій, адже саме вони - історії та оповіді - ставали тригером для виникнення таких лексичних одиниць, як міфоніми. Не дивно, що однією з так званих “муз” у створенні легенд та казок виявлялася природа, її непокірна дикість, а також деяка стабільність та циклічність (якщо говорити про зміни пір року та характерні для них явища). Яскравою думкою ділиться Іван Нечуй-Левицький у своєму доробку, зазначаючи, що «ціль давньої української віри, як і в інших народів, була практична, а основою давнього українського поганства був людський егоїзм» (Нечуй-Левицький, 1992: 4). Люди намагалися систематизувати і таких чином підкорити силу та знання, які були їм не доступні. Так, виникли міфологічні істоти, які стали узагальненням того, що є незбагненим та містичним у певному явищі. Але іноді героями таких творів ставали не вигадані персонажі, що не мали зв'язку до об'єктних оболонок у тогочасному світі, а звичайні люди переміщені у тіло тварини чи істоти зі збереженням усіх притаманних (загалом негативних) рис характеру нашого виду. Так, боги Олімпу часто поділяють надзвичайно людські емоції та якості, але в інтенсивнішій варіації. Роздумуючи про богів, І. Нечуй-Левицький зазначає, що «народ кладе на своїх богів печать своєї національності» (Там саме: 5), підтверджуючи факт, що, які б образи не створила людина, вони завжди нестимуть “хрест людськості” - якостей, що притаманні лише їй самій. Тобто, схоже як Бог, відповідно до Старого Заповіту, створив людину по подобі своїй, так само людина створювала і продовжує творити щось уявне та нереальне з цілком реального матеріалу - дійсності.

1.2 Міфоніми, що зустрічаються у декількох мовах

Наявність міфонімів у двох (або більше) мовах, що порівнюються, вказує на те, що існування мовних явищ подібного штибу є ізоморфною ознакою, яка зумовлена тисячолітньою історією розвитку суспільств, а з ними й мов та їхньої неминучої взаємодії (християнізація, війни, підписання договорів про співпрацю, шлюбна дипломатія, проривні дослідження та наукові праці), що яскраво відображається існуванням не тільки унікальних та властивих певній країні міфів, легенд та казок, а й запозиченням останніх, що безпосередньо збагачує мову і надає носіям більше можливостей для імплементації їх об'єктів у тексти різних стилів (найчастіше мова йде про тексти художнього дискурсу та дискурсу засобів масової інформації) та навіть - усного мовлення. Однак, безсумнівно, використання вищезгаданих елементів покладає зобов'язання на самого реципієнта: не тільки володіти відмінним знанням усної народної творчості, а й оперувати текстами, що виходять за кордони власної країни і пронизують різноманітні культури та їхні спадщини. Все ж варто враховувати й той факт, що для розуміння функції міфоніма у тексті лише знання про походження тієї чи іншої мовної одиниці подібного штибу буває замало і, щоб повністю осягнути ідею автора і мати змогу глибоко опрацювати текст, необхідно вміти перекладати цей багаж знань на окрему ситуацію та прослідкувати логічний зв'язок вибору автора статті чи іншого тексту певної одиниці.

Ю. Браїлко стверджує, що у семантичній структурі онімів, що складають значну частку міфонімів, як таких, є можливість переважання, як денотативного, так і сигнікативного компоненту (Браїлко, 2009: 112). Наприклад, ці два компоненти можна прослідкувати у напів легендарній героїні Марусі Чурай, життя якої здавалося реальністю через наявність пісенної спадщини, але при цьому недостатньо доведеним, щоб визнати її існування фактом, тому у цьому випадку можна вивести відсоткове співвідношення 50/50 (50% реального та стільки ж гіпотетичного) схожим

прикладом можуть похизуватися легенди Англії, описуючи всесвітньовідомого короля Артура (King Author), постать і діяльність якого підтверджується у збережених письмових джерелах, але досі піддається сумнівам істориками-науковцями.

Для подальшого дослідження міфонімів та усебічному аналізу останніх на матеріалі лексикографічних джерел, необхідно точно визначити, що саме позначає термін «міфонім» у двох мовах, що порівнюються.

1.3 Особливості природи міфоніма

Згідно зі словником української мови в 11 томах, слово «міфонім» позначає найменування вигаданого об'єкта або об'єкта у переказах, казках, міфах тощо (СУМ, 2023: URL). До таких можна віднести Вій, Козу-Дерезу, Хатку на курячих ніжках, Водяника, Мавку (Нявку), Квітку папороті, Котигорошка, а також низку запозичених міфонімів включно з Прометеєм, Чудовиськом з озера Лох-Несс, Золотим руном та ще сотнею подібних речей та героїв, що постали зі сторінок книг чи усних оповідей і ввійшли у наші сучасні, старі, але обтягнуті у нову лискучу оболонку реалії. Неозброєним оком можна визначити, що слово “міфонім” складається з двох морфем (“міф” + “онім”). Перший компонент “міф” - слово грецького походження, що означає “сказання”, “оповідь”, “розповідь” і позначає стару оповідь, яка проливалася світло на певні явища природи, а також, на сторінках якої оживали чудернацькі істоти, відважні герої та божества, замкнені у людське тіло. Щодо другої складової слова, заглянувши до словника лінгвістичних термінів, дізнаємося, що “онім” - слово давньогрецького походження на позначення ім'я або назви - означає “слово, словосполучення чи речення, яке служить для виділення іменованого ним об'єкта серед інших об'єктів, його індивідуалізації та ідентифікації”. (Ганич, Олійник, 1985: 360) До відомих онімів можемо віднести топоніми (найменування географічних об'єктів), теоніми

(найменування божеств), зооніми (клички тварин), космоніми (назви космічних об'єктів), антропоніми (власне імена людей) та інші.

Міфоніми - одна зі складових ономастичного простору, що є однією частинкою “картини” під назвою “Ономасіологія”. Остання є розділом мовознавства, що зосереджений на вивченні найменувань предметів і що протиставляється семасіології, адже має абсолютно відмінний напрямок дослідження: від поняття до позначення. А. Цаунер, дослідник, що вперше ввів поняття “ономасіологія” у 1902 році, визначив завдання останньої, наголосивши, що у мовознавстві є два розділи: перший відштовхується від зовнішнього і ставить питання про поняття, звідси семасіологія; другий ж опирається на поняття та які засоби має мова для його вираження - ономастична. Тому її метою ономастичної є визначення, чому ж мова використовує те, а не інше поняття для позначення певного явища.

Міфоніми становлять одну з лексичних мікросистем мов і є результатом бачення реальності певного народу. Міф як мовне явище досліджувався такими вченими, як О. Потебня (“Слово і міф”, 1989), М. Грушевський (“Історія української літератури”, 1993), Є. Мелетинський (“Від міфу до літератури”, 2000), І. Нечуй-Левицький (“Світогляд українського народу”, 1992), Р. Якобсон (“Volume II: Contributions to Comparative Mythology”, 1985). Також цієї теми торкалися та висвітлювали А. Василенко (“Українська міфологічна лексика в художній літературі XIX ст.”, 2004), Ю. Браїлко (“Семантична специфіка онімів”, 2009), В. Войтович (“Українська міфологія”, 2002) та інші.

Якщо звертатися до визначення цього терміну в англійській мові, то можна знайти схожу дефініцію, що вкотре засвідчує належність цього поняття до картин світу англійської та української мов.

Щодо будови таких лексичних одиниць, то останні можна поділити на однослівні та багатослівні. До однослівних відносяться власне однослівні

(Гера, Рукавичка, Чугайстр), двоосновні (Котигорошко, Hercules). У групі багатослівних міфонімів можна виділити міфоніми, що складаються з: ім'я та апелятиву (King Arthur, Іван-бурлак); ім'я та прізвища (Маруся Чурай, Коцій Безсмертний); ім'я та апелятивної сполуки (Івасик-Телесик, Баба Яга кістяна нога) (Даніліна, 2012: 334).

За походженням можна розрізнити: запозичені (Aphrodite (Афродита), Circe (Цирцея), Zeus (Зевс)), власне українські міфоніми (Потерчата, Цвіт-Папороть, польова русалка) та власне англійські міфоніми (Excalibur, ріхієс, Merlin, the Moriggan), а також інші, що складають легендарну та культурну спадщину своєї країни. Не можна недооцінити внесок грецької та римської культурної спадщини до урізноманітнення міфонімів, адже лише імен богів та титанів налічується близько до сотні, на додаток до інших істот та об'єктів легендарних історій, які теж класифікуються як міфоніми і зазвичай зазначаються у словнику іншомовних слів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Виникнення міфонімів є одним із перших та невідворотних процесів, що ґрунтувався на змінах людського бачення світу та його явищ. Бажання упорядкувати й, у такий спосіб підлаштувати світ з його незрозумілими явищами під себе є очевидним, а людський егоїзм, за словами І. Нечуй-Левицького, був рушійною силою у створенні українського поганства. Тому факт, що міфоніми часто набували людської оболонки не видається чужорідним, а скоріше природнім процесом, що задовольняє не лише невід'ємну роль егоїзму, а й, на той час, полегшувало сприйняття вигаданих персонажів людьми та давало можливість ототожнити себе з ними.

Міфонім - це лексична одиниця з яскравим денотативним та конотативним значеннями. Вони є частиною ономасіологічного простору, адже працюють за принципом “від поняття до позначення”, що виправдовує їх запозичення з “рідного” їм середовища - казки, міфу, легенди тощо. Поняття “ономасіологія”, до якого належать міфоніми, було введено у 1902 році А. Цаunerом, що підкреслював існування двох розділів у мовознавстві і зазначав “ономасіологію”, як такий, що опирається на поняття і шукає засобу у мові для його позначення.

Різноманітність, а також схожість деяких міфонімів пояснюється історичними перипетіями (християнізація, війни, шлюбна дипломатія, винаходи та дослідження тощо), що спонукали розширювати кордони сприйняття світу різних народів і стали наслідком запозичень мовних одиниць та інших елементів мовної спадщини.

Дослідженням міфонімів і суміжних лексичних одиниць займалися О. Потебня, М. Грушевський, Є. Мелетинський, І. Нечуй-Левицький, Р. Якобсон.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МІФОНІМІВ

2.1 Категорії міфонімів та їхня роль в утворенні нових слів в англійській та українській мовах

Утворення нових слів - це неминучий процес для кожної мови, що разом зі своїми носіями переживає злети та падіння вірувань, переконань, теорій та винаходів. Та, як відомо, для того, щоб утворилось нове слово, не обов'язково створювати нову лексему - достатньо вже знайомому слову набути нового звучання. Тому міфоніми можуть стати гарним матеріалом, як для створення нових лексичних одиниць, так і для використання останніх із врахуванням їхнього походження - контексту, адже саме контекст надає лексемі екзотичності та значно підсилює емотивність тексту.

А. Василенко, В. Даніліна та Н. Подольска поділяють узагальнене значення "міфонім" на такі категорії, як міфоантропонім, міфофітонім, міфозоонім та міфоперсефонім. У нашому дослідженні ми проаналізуємо популярних представників цих міфонімічних підвидів в українській та англійській мовах.

2.2 Міфоантропоніми

До міфоантропонімів належать міфоніми, що позначають імена людей. Наприклад, на утворення нових слів неабияк повпливали герої з бестселеру усіх часів - Біблії. Поширеність міфоантропонімів саме з цього джерела є виправданим, враховуючи те, що християнство - це одне з найпоширеніших віросповідань. Саме міфоантропоніми з Біблії та їхні денотативні та конотативні значення перегукуються як в українській, так і в англійській мові (Мойсей/Moses; Ной/Noah; Каїн та Авель/Cain and Abel). Зрівнявши переклади імен героїв найпоширеніших легенд, ми спостерігаємо майже повну

відповідність лексичних одиниць та їхнього конотативного вмісту, таке явище зумовлене спільним джерелом - Старим Заповітом.

Ім'я Мойсей, окрім свого денотативного значення, яке можна прослідкувати, переклавши міфоантропонім з івриту (івр. מֹשֶׁה “врятований з води”) (Educalingo, 2023: URL), має яскраве конотативне значення рятівника та визволителя, адже згідно з біблійною легендою саме йому належала роль визволителя єврейського народу з рабства та провідника у сорокарічних блуканнях по Синайській пустелі. Використання цього міфоантропоніма можна прослідкувати у творчості І. Франка (“Мойсей”), де Мойсей уособлює народного вождя та визволителя, а 40 років поневірян - час для того, щоб врятований народ позбувся рабського мислення. Англійський тлумачний словник Collins Dictionary теж, окрім біблійного міфу, дає таке визначення міфоантропоніму: ‘a leader or lawgiver’ (C. D., 2023: URL), що перегукується з українським варіантом тлумачення використання цього імені у текстах, але, все ж таки, в англійському варіанті прослідковується значення, спрямоване у політичному напрямку, а в українській мові - у соціальному, що є історично-зумовленою відмінністю.

Визначними постатями у біблійній міфології є брати Каїн та Авель. Історія вбивства з ревнощів стала не тільки повчальною оповідкою, а й зробила свій внесок в українську та англійську фразеологію, адже тепер міфоантропонім “Каїн” є синонімічним до слова “вбивця/братовбивця”, “виродок”, в той час, як “Авель” - “невинна жертва” (Горох, 2023: URL). Якщо порівнювати значення імені Каїн зі значеннями наявними в англійській мові, то з легкістю можна знайти подібне, та дещо звужене до простого ‘any murderer, esp. of a brother’ (C. D., 2023: URL), однак використання цього міфоантропоніма в такому значенні не характеризується поширеністю та й в українській мові воно зведене до поодиноких випадків. Щодо іншого брата, слово “Авель” в англійській мові не набуло іншого значення, окрім як ім'я

біблійного персонажа, що став жертвою власного брата. Однак Каїн не залишив багатьох людей байдужими, і тому у четвертому столітті виникає вірування “каїнізм”/‘cainism’. Слово створене традиційним способом: з ім’ям в основі “Каїн” та продуктивним іменниковим словотворчим суфіксом “-ізм/-ism”. Як було зазначено вище, термін існує в обидвох мовах, що порівнюються.

Ще один біблійний герой Ной (з івр. “заспокійливий, той, що умиротворює”), відомий тим, що побудував ковчег та на ньому разом зі своєю сім’єю, взявши тварин (“всіх їх було по парі”, (Буття, розділ 7)), врятувався від Усесвітнього потопу. Тому зараз цей міфоантропонім має значення того, кому вдається врятуватися від лиха. У Collins Dictionary одне зі значень, здавалося, не має нічого спільного з міфом, адже позначає акулу (‘noah’ = ‘shark’ (C.D., 2023: URL)). Така лексема притаманна австралійському варіанту англійської мови та виникла через австралійський римований сленг ‘Noah’s Ark’.

Корабель, що став притулком для людей та тварин знайшов своє віддзеркалення у фразеологізмі “Ноїв ковчег”/‘Noah’s Ark’ на позначення надійного притулку або місця зустрічі людей різних переконань (K.-Z.IN.UA, 2022: URL). В англійській мові значення міфоантропоніма не знаходить своє віддзеркалення подібно до українського, однак словники першої надають дещо різноманітні значення, що стосуються Ноївого Ковчега. Так, одномовний тлумачний онлайн словник Merriam-Webster зазначає: 1) прямі паралельні хмари, що в перспективі здаються такими, які виходять зі спільних точок на протилежних сторонах горизонту і вигинаються та розходяться в міру наближення до зеніту; 2) іграшковий набір у вигляді ковчега, сім’ї Ноя та звірів; 3) жіночий шльопанець; 4) чернецтво (M.-W.D., 2023: URL). Останнє значення є повністю антонімічним значенню вказаному у тлумаченні українського словника. А перше та третє значення скоріше апелюють до

форми (великий дерев'яний човен), ніж до змісту міфу, в якому той зустрічається.

Не менш значущу роль у творенні нових слів зіграла давньогрецька міфологія. Це невичерпне джерело міфонімів, вподобане багатьма народами світу, здобуло колосальне визнання і, безсумнівно, по-особливому вплинуло на розвиток літератури, науки та інших галузей. Вплив на словотворчу складову в обох порівнюваних мовах здійснювали не лише імена богів у людській подобі, а й звичайні люди з непересічною гостротою розуму, сили або ж дурості.

Наприклад, ім'я титана Океана (Oceanus), володаря морів та водної стихії, дало назву найбільшому водному об'єкту; ім'я бога сну Гіпноза (Hypnos) - трансу подібного до сну; ім'я бога часу Кроноса/Хроноса (Chronos) - "хронологія" та 'chronology' відповідно, а іменем Атланта/Атласа (титана, що був засуджений носити небеса на свої плечах) називають збірник карт, ілюстрацій, схем; цар Авгій, ім'я якого фігурує у фразеологізмі "авгієві стайні" на позначення надзвичайно забрудненого місця чи безладдя; Ахіллес - міф про загибель якого, знайшов своє вираження у фразеологізмі "Ахіллесова п'ята", позначаючи вразливе місце, чи ім'я Дамокл - у виразі "Дамоклів меч", що має яскраве конотативне значення постійної небезпеки.

Окрім Біблії та давньогрецької міфології - невичерпних джерел міфоантропонімів - не можна недооцінювати часи українського політеїзму, тобто язичництва, у формуванні лексичних одиниць. Так, не є новиною, що хрещення людей не було здійснено шляхом повного навернення язичників. Тому й не дивно, що колись встановлені канони християнства на фундамент язичництва досі знаходять свої відголоски у релігії, а саме язичництво було поштовхом для виникнення демонології.

Ми всі знайомі з такими старослов'янськими богами, як Род (Рід), Сварог, Мокоша, Велес, Дана, Ярило, Купайло тощо. Щодо Роду, він

вважається богом над богами та творцем Всесвіту, а також був уособленням нащадків одного предка. Тому нині в українській мові ми маємо слово “рід” на позначення поколінь від одного/однієї прабатька/праматері. Праукраїнська богиня Дана - покровителька водойм та води загалом. Лексична одиниця “данина” (нині архаїзм), виявляється, має прямий стосунок до підношень богині, яке робили люди, кидаючи монети та коштовності у води річок, джерел та криниць (Лозко, 2009: 18-19). Звичайно, вищезгадані боги та богині є більше теонімами, аніж міфонімами, однак не можна заперечувати фігурування подібних істот у легендах та переказах, що робить їх частково останніми. А їхнє втілення у людську подобу, яку їм надали тодішні віряни, автоматично дає можливість класифікувати староукраїнських богів як міфоатропоніми.

Дохристиянська, політеїстична ера в англійських широтах приписується германським племенам, які у період великого переселення народів разом із своїм способом життя принесли своїх богів. У такий спосіб, в англосаксів, ще задовго до навернення Августином Кентерберійським, також існував своєрідний пантеон богів у репрезентації дещо подібній грецькому: з “королем богів” у його центрі. Саме виникнення деяких назв днів тижня пов’язують з головним богом та богом врожаю Воденом (Woden), його дружиною-богинею плодючості Фрігг (Frige/Frigg) та іншими богами: богом Тунорем (Thunor) - покровителем грому та заступником людей) - та головним богом війни Тівом (Tiw). Звідси, можемо прослідкувати формування лексичних одиниць у старій англійській, що стали прототипами назв у новій: ‘Wednesday’ від ‘Wōdnesdæg’ (‘day of Woden’/“день Водена”), ‘Friday’, ‘Thursday’ та ‘Tuesday’ відповідно (Huton, 2023). Ім’я Фрігг не лише є ключовим у творенні слова англійського слова зі значенням “п’ятниця”, а також позначає страх п’ятниці тринадцятого - “фріггатріскаїдекафобія”. Більше того, англійська назва християнського свята ‘Easter’ (“Великодень”)

пішла від імені англосаксонської богині весни та переродження Eostre (Остри), однак не всі вчені погоджуються з останнім твердженням.

2.3 Міфофітоніми

Міфофітоніми - це назви рослин згадані у міфах, казках та легендах. Автори цих творів бачили рослини не лише як спосіб підтримання життєвої енергії та лікування - їхня сила та краса заворожувала, була цілющою та вбивала. Наприклад, грецький філософ Піфагор зазначав, що душі померлих спочивали у бобах, а римляни жахалися того, що лемури могли закинути їх будинок бобами, що приносило невезіння усім домочадцям.

Найчастіше саме у міфах ми зустрічаємося, як із вже існуючою, так і загадково ніким небаченою флорою. Лише звернувшись до грецької міфології можемо прослідкувати назви таких рослин, як гіацинт, нарцис та геліант. Спільною характеристикою вищезгаданих квітів є міфи та їх провідні мотиви метаморфозу героїв, що вони здійснили, перетворюючись з людину у прекрасну квітку. Тому на цьому моменті аналізу варто зазначити двоїсту природу цих міфонімів, адже вони можуть класифікуватися частково як міфоантропоніми (спочатку позначаючи імена героїв) та - після метаморфозу - як міфофотоніми (позначаючи назву рослини).

Так, ім'я Нарциса (Narcissus), героя однойменного міфу про самозакоханого юнака, позначає не лише весняну квітку, а й психологічне поняття "нарцисичного розладу", описуючи зарозумілу, марнославну та егоїстичну людину. Нині люди, порівнюючи людину з цим представником флори, несуть усім зрозуміле імпліцитне повідомлення-характеристику красивої та егоцентричної людини. Окрім назви квітки, інші значення похідного від наймення рослини слова (нарцисист/narcissist, нарцистичний/narcissistic, нарцисизм/narcissism, традиційно утворенні продуктивними суфіксами -ist/-іст, -istic/-тичний, -ism/-зм) вирізняються

негативною конотацією і є широкоживаним серед людей англійського та українського мовних просторів.

Також історія виникнення соняшника (геліанта) згадується у грецькій міфології, і її пов'язують із Клітією, що була нестямно закохана, а потім знехтувана богом сонця Геліосом від чого перетворилася на квітку, суцвіття якого постійно слідує за сонцем (Fry, 2019). Відзначимо, що слово “геліант” утворилося не від імені героїні міфу, а від об'єкта її кохання ще раз підтверджуючи безкорисливу самовіддачу. В українській міфології також віднаходимо схожу легенду про виникнення цієї квітки й проблематику нещасного кохання, що перегукується. Однак, окрім символічного значення вірності, ця назва квітки іншого не набула.

Міфотоніми, що зустрічаються грецьких міфах, невід'ємно поєднанні із народженням (мигдалеве дерево, мамврийський дуб), смертю (анемона, аконіт, дика селера) героїв чи непорозуміннями (яблуко). Останнє набуло надзвичайного розголосу завдяки поширеності міфу про яблуко розбрату (Apple of Discord), підкинута на весіллі Пелея та Фетіди, що набуло додаткового значення “причина, предмет ворожнечі, чвар, розладу когонебудь з кимось” (Білоноженко та ін., 1977: 615). Тлумачний словник англійської мови Collins Dictionary дає схоже тлумачення фразеологізму лише додаючи ще один відтінок значення: “причина заздрощів”/ ‘reason of jealousy’.

В українській міфології чимало хто знайомий з легендарною квіткою (цвітом) папороті, що розквітає у ніч на Івана Купала і має чародійні властивості, до яких апелював не один письменник, а її експліцитна оболонка з чітким прихованим повідомленням й досі оспівується у піснях. На відмінну від геліанта, вираз “цвіт папороті” став фразеологізмом, що відповідно до контексту набуває свого значення, найчастіше чогось рідкісного, чарівного та сакрального. Наприклад у пісні “Kupala” Jerry Heil, де цвіт папороті позначає національну свідомість та ідентичність, яку треба вберегти від охочих її

знищити. Та у тлумачних словниках не знаходимо точного визначення цьому міфофітоніму, а лише контекст, у який зазвичай потрапляє вираз (Білоштан та ін., 1975: 58).

Отже, міфофітоніми є поширеним явищем, що зазвичай простягаються корінням до давньогрецької міфології, хоча й часто зустрічаються в українській. Та саме давньогрецькі міфофітоніми беруть активну участь у створенні нових слів та фразеологічних одиниць, що й нині користуються популярністю.

2.4 Міфозооніми

Відповідно до попередніх визначень, цей вид міфоніма позначає імена тварин, згаданих у контексті міфів, легенд та казок.

Необхідно зауважити, що саме тварини, як правило, є провідними героями казки, яка у свою чергу займає важливу нішу в українській літературі та й, взагалі, вважається найдавнішою спадщиною предків. За дослідженнями істориків, саме цей жанр став найпершим в історії людства, апелюючи до факту потреби перших представників *homo sapiens* у цікавому проведенні дозвілля.

Таким способом, у пам'яті майже усіх, скажімо, українців знайдуться відголоски таких казок, як “Лисичка-сестричка і Вовк-панібрат”, “Дід, баба та курочка ряба”, “Кіт, цап і баран”, “Заєць хвалько” та ін. Цікаво спостерігати, наскільки бачення тварин через казки, привило упередженість щодо поведінки певного виду тварин та їх “особистих характеристик”. Так, важко сперечатись, що героїня казок Лисиця, не є хитрою, егоїстичною та корисливою, Заєць не лякливий, інтровертний герой із соціальною тривогою, Вовк не зарозумілий, хижак-невдаха, що не вміє обирати союзників, а Сова не колодязь досвіду, гострого розуму та мудрості. Як наслідок, тлумачні словники української мови, окрім денотативного значення міфозоонімів, представляють також

конотативне. Тому зараз “лисом” ми називаємо людину з хитрою вдачею, а, завдяки рясності останньої в лиса у літературі, мова збагатилася такими сталими виразами та фразеологізмами: “хитрий, як лис”, “лисом підшитий псом підбитий”, “лисом витися” (Винник та ін., 1973: 489). У тандемі з лисицею часто зустрічаємо Вовка. Скоріше за все, саме через масштаб шкоди, що той наносив господарству, його образ, на відмінну від хитромудрої “сестриці”, зазнав сучасної культури відміни, що вилилася у фразеологічні вирази з чітким пейоративним значенням: “вовк в овечій шкурі” на позначення лицемірності та дволикості, “вовком дивитися” - злого, неприязного погляду, “стріляний вовк” - загартованої життям людини та “хоч вовків ганяй” на позначення холоду у приміщені (Білоштан та ін., 1970: 711). З наведених прикладів можемо зробити висновок, що саме ставлення людей, зазвичай тих, що часто зустрічалися з мешканцями лісу, і їхня змога оцінити поведінку істот, сформулювало подальше бачення тварин у народній творчості й підштовхнуло до створення фразеологізмів.

Хоча фразеологізми вважаються часто притаманними лише певній культурі, в англійській мові з легкістю віднаходимо ідіому ‘as sly as a fox’, що наштовхує на те, що парадигми бачення світу носіями різних мов насправді часто збігаються, що зумовлено спільним сеттингом - після цього твердження “всі ми жителі однієї планети” набуває нових фарб. З вищенаведеного фразеологізму дійдемо висновку: в англійській мові слово “лис” має таке саме конотативне значення. Дійсно, це підтверджується англійськомовними тлумачними словниками, а також у The Free Dictionary by Farlex з’являється ще одне, додаткове значення: “сексуально приваблива людина”. Щодо вовка в англійській мові знаходимо вираз “a wolf in sheep’s clothing”. Останній має український еквівалент, що пояснюється однаковим походженням виразу - Євангеліє. Та, незважаючи на вражаючу кількість абсолютних еквівалентів, зустрічаємо також хибних друзів перекладача, адже український вираз “вити

вовком” та англійський “cry wolf” хоча й мають схожу лексичну структуру, мають абсолютно відмінні значення. Переносне значення першого виразу передбачає стан глибокого розпачу, коли значення іншого - хибну тривогу, попередження. Тож, навіть розділяючи схоже бачення щодо поведінки деяких тварин, що неминуче виливається у створення нових лексичних явищ, іноді значення відрізняються або взагалі мають додатковий, притаманний лише для однієї мови зміст.

Відповідно до давньогрецької міфології, тварини були невід’ємною частиною сюжету у міфі, як у вигляді жертвоприношень, жахливих створінь, яких необхідно побороти, так і результатом магічних здібностей бога перетворюватися у тварину для переслідування власних цілей (наприклад, перетворення Зевса у бика для викрадення Європи). Часто тварини також отримували головну роль у міфі, вигодовуючи дітей людей чи богів. Таким чином, коза вигодувала дітей німфи Акакаліди та Аполлона, а вовчиця - майбутніх засновників Риму - Ромула та Рема. Ще одна годувальниця-коза на ім’я Амальтея врятувала Зевса, сина Реї, якого вона народила таємно і перехувала від Кроноса. Згодом, коли ріг кози зламався, Зевс перетворив його на чарівну річ, з якої з’являлося все, що забажаєш. У результаті цього міфу виник сталий вираз “ріг Амальтеї”/ ‘Amalthea’s Horn’, що є символом достатку, багатства та здійснення бажань.

Усупереч очікуванням, внесок давньогрецьких міфозоонімів не значно відбився на створенні нових значень, слів та популярних фразеологізмів у двох мовах, що порівнюються.

2.5 Міфоперсефоніми

Міфоперсефонімом позначають одухотворене (персоніфіковане) поняття, предмет (Доля, Хуртовина, Мороз-Морозенко, Злидні, Пропасниця/Лихоманка). Звідси, відповідно, можемо виділити фразеологізми, що мають міфоперсефонім як основний компонент у своїй структурі: “труситися/битися як у пропасниці” - хтось перебуває у нервовому, хворобливому стані, “пропасниця/лихоманка б’є/трусить” - вживається, коли людину кидає в жар чи в холод, “золота лихоманка” тощо. А міфоперсефонім “хуртовина”, окрім денотативного, має ще й конотативне значення та позначає “нешастя, тяжку годину”. Створення останнього переносного розмовного значення зумовлена фізичними проявами цього природнього явища і яскравою оціночною властивістю, присвоєною людьми. Відповідно компонент “доля” сприяла утворенню фразеологічної одиниці “випадати на долю” чи “зв’язувати свою долю з кимось/чимось”. Розглядаючи ці українські міфоперсефоніми в англійській мові, посилаючись на переклади blizzard/snowstorm, fever та fate/fortune, спостерігаємо відсутність схожих додаткових значень, однак наявність інших - невідомих українській мові. Так, ще одним значенням слова ‘blizzard’ є велика кількість чогось, що виробляється у хаотичний спосіб, а ‘fever’, окрім схожого визначення про емоційне збудження/ентузіазм та схожий вираз ‘money fever’, з’являється у таких сталих виразах, як ‘blanket fever’ та ‘barral fever’. У схожих сталих сполуках з компонентом “доля” знаходимо “не спокушати долю”/ ‘don’t tempt fate’, “стати творцем своєї долі”/‘become a master of (one’s) fate’, “вирішувати долю”/‘seal (one’s) fate”, “гірка доля”/ ‘fate worse than death’, “доля посміхається комусь”/‘fortune smile on someone’.

Отже, збагачення мови фразеологізмами та іншими сталими виразами з міфоперсоніфічним компонентом є очевидним. Загалом, у цьому аналізі ми наочно змогли переконатися, як у існування еквівалентності у даних

лексичних феноменах, так і в існуванні унікальних, притаманних лише певній мові, фразеологізмів і додаткових значень.

2.6 Нижчий рівень міфонімів

Особливої уваги вартує нижчий рівень міфонімів (або міфоніми, що репрезентують героїв нижчої міфології), що також мають сильний вплив на утворення нових слів, шляхом набуття нових значень. Такі включають: русалку/русалку польову, лісовика, мавку, чугайстра, піксі, фейру, вовкулаку тощо. На нижньому рівні міфології спостерігається часткова відповідність та національна специфічність певних міфонімів. Таким чином, в словнику Collins Dictionary знаходимо, що слово ‘mermaid’, окрім жінки з риб’ячим хвостом, має значення - “a girl or woman who swims well”. Однак, така логічна фізична характеристика не знаходить еквівалентного значення в українській мові, де русалка залишається героїнею міфів, що, на відміну від відповідника англійської міфології, не має додаткового значення, вписаного до тлумачного чи фразеологічного словників. Таке обмеження у значенні зумовлене умовною різноманітністю русалок в українській міфології: лісова (також мавка), польова, степова (Лозко, 2009: 26) - яка, безсумнівно, розширює асоціативний ряд, що в іншій мові порівняння обмежується лише водним простором. Щодо міфоніма “вовкулака” (також “перевертень”), хоча він й зустрічається у двох мовах, що порівнюються, слово набуло додаткового значення лише в українській. До дефініції чоловіка, який, коли місяць у повні, перетворюється на вовка додається ще одна: “відлюдник/ відлюдкувата людина” (Білоштан А. та ін., 1970: 711).

Особливими для англійської міфології є існування “піксі/ріхіє” - маленьких чарівних духів. Нині в англійській мові можна зустріти ще одне визначення, що знайшло свій відголосок у цьому міфонімі: на позначення

комплекції жінки та вдачі жінки/дівчини - 'a usually petite vivacious woman or girl' або зачіски - "pixie cut: a haircut worn by women and children that is very short all over the head or particularly short on the sides and back of the head" (M.-W. D.: URL).

Отже, вищезгадані приклади дають нам зрозуміти, що міфоніми нижчого рівня мають таку ж широку полісемію, як і вищерівневі міфоніми, до яких загалом входять міфоантропоніми.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Встановлено, що міфоніми безпосередньо беруть участь у творенні нових слів шляхом набуття нових значень або афіксації (у цьому дослідженні ми зустрічалися із суфіксами -ism/-ist/-istic).

Відповідно до об'єкта позначення міфоніми можна класифікувати як міфоантропоніми (безпосередній зв'язок з людським іменем у міфах, легендах, казках), міфотітоніми (найменування рослин), міфозооніми (імена (клички) тварин) та міфоперсефоніми (одухотворення абстрактних понять), а також можна виділити категорію міфонімів нижчого рівня, що уособлюють духів природи та іншу погань.

Доведено, що міфоніми можуть мати ізо- та аломорфні ознаки відповідно до джерела, з якого вони беруться чи запозичаються. Таким способом, міфоніми з Біблії та грецьких міфів, як правило, поділяють спільні значення та форми, в той час, як міфоніми кожної з країн вирізняються яскравою національною специфікою, та іноді не відображені у тлумачних та фразеологічних словниках англійської чи української мов.

Було виявлено, що імена богів зазвичай мають двоїсту природу, частково належачи до міфонімів та до теонімів.

Встановлено, що міфозооніми зазвичай контекстуально охоплюються казками, рідше міфами. Міфозооніми та міфоперсефоніми активно сприяли виникненню фразеологізмів з міфонімічними компонентами, серед яких віднаходимо синонімічні сталі конструкції та лексичні одиниці, що не мають відповідників у жодній з порівнюваних мов.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Міфоніми - не просто лексичні одиниці, адже це особливості бачення світу певним народом та вишукані шляхи людської уяви для його пізнання; це відчайдушне намагання підкорити світ та природу або, щонайменше, зрозуміти її. Міфонім є складовою ономасіологічного простору і становить одну з лексичних мікросистем мови, що позначає найменування вигаданого об'єкта у переказах, легендах, казках тощо. Відповідно до будови, можемо визначити однослівні та багатослівні міфоніми. Перші поділяються на власне однослівні та двоосновні, а другі на міфоніми, що складаються з ім'я та прізвища, ім'я та апелятиву й ім'я та апелятивної сполуки. Відповідно до походження міфоніму, розрізняємо власне українські міфоніми, власне англійські та запозичені (часто з біблійної чи давньогрецької міфологічної спадщини).

На основі порівняння міфонімів зі спільним джерелом у словникових статтях англійської та української мови, виявлено, що зазвичай додаткові значення таких слів збігаються, як і морфологічна будова вищезгаданих слів.

За типом об'єкту найменування міфонім поділяється на міфоантропонім, міфозоонім, міфофітонім, міфоперсефонім та міфоніми нижчого рівня. Усі підвиди міфоніма характеризуються полісемічною природою та часто стають частиною стійкої сполуки з переносним значенням - фразеологізму.

Протягом дослідження афіксація, а саме суфікси, зустрічалися як один зі способів утворення нових значень слів з міфонімічною основою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоноженко В. М., Жайворонок В. В. та ін. (1977). *Словник української мови в 11 томах. Том 8*. Київ: Наукова думка.
2. Білоштан А. П. та Бурячок А. А. ін. (1970). *Словник української мови в 11 томах. Том 1*. Київ: Наукова думка.
3. Білоштан А. П., Градова В. П. та ін. (1975). *Словник української мови в 11 томах. Том 6*. Київ: Наукова думка.
4. Браїлко Ю. І. (2009). *Семантична специфіка онімів*. Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка.
5. Буття, розділ 7
6. Винник О. В., Градова В. П. та ін. (1973). *Словник української мови в 11 томах. Том 4*. Київ: Наукова думка.
7. Ганич Д. І., Олійник І. С. (1985). *Словник лінгвістичних термінів*. Київ: Вища школа.
8. Гонгало В. С. (2011). *Ономасіологічний підхід у дослідженні мови*. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство, Ч. 2, 92-97.
9. Горох: фразеологічний словник. *Визначення «Каїн і Авель»*. Відновлено з <https://goroh.pp.ua/Фразеологія/каїн%20і%20авель>
10. Даніліна В. (2012). *Поняття про міфічний простір та його основні одиниці найменування персонажів (міфоніми)*. Вісник Львівського університету. Серія філологічна, 334.
11. Кухарчук Н. О. (2020). *Міфопоетони у творах українських фентезі (на матеріалі творів Дари Корній та Наталії Матолінець)*. Херсонський державний університет, Херсон.
12. Лозко Г. С. (2009). *Українське язичництво*. Київ: Український центр духовної культури.

13. Нечуй-Левицький І. (1992). *Світогляд українського народу : ескіз української міфології*. Київ: Обереги.
14. СУМ: Словник української мови. *Визначення слова «міфонім»*.
Відновлено з <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=міфонім>
15. Educalingo. *Визначення слова «Мойсей»*. Відновлено з <https://educalingo.com/uk/dic-uk/moysey>
16. CD: Collins Dictionary. *Definitions of the words (Moses, Cain, Noah, mermaid)*. Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com>
17. К.-Z.IN.UA.: KORUSNO-ZNATU.IN.UA. *Значення виразу «Ноїв Ковчег»*. Відновлено з <http://korusno-znatu.in.ua/?s=Ноїв+Ковчег>
18. M.-W.D.: Merriam-Webster Dictionary. *Definitions of the words (Noah's ark, pixie)*. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com>
19. Stephen Fry. (2019). *Mythos*. San Francisco: Chronicle Books.
20. Hutton R. *Anglo-Saxon Pagan Gods*. Online lecture in Gresham College, London, UK, February 1, 2023.

РЕЗІЮМЕ

Курсову роботу присвячено дослідженню міфоніма як мовного явища англійської та української мов у фразеологічному та тлумачному словниках. У ході роботи висвітлено погляди науковців на міфонім та визначено підходи до їхньої класифікації, що загалом ґрунтуються на морфологічній будові міфоніма (включаючи в себе одно- та багатослівні міфоніми), на його походженні (власне англійські, власне українські та запозичені міфоніми) та на істоті чи об'єкті, який позначає міфонім. Визначено найпопулярніші джерела запозичених міфонімів обох мов та виявлено такі історичні перипетії, як християнізація, винайдення друкарського верстату тощо, такими, що зробили можливим поширення міфів, казок та легенд, а тому й формування схожих нових значень міфонімів. На представлених прикладах проілюстровано схожість нових значень, набутих словами, за умови походження міфонімів зі спільного джерела та деяку відмінність останніх, що зумовлена соціально-культурним контекстом.

Проаналізовано міф/казку та на основі класифікації досліджено, що одним з ключових способів творення нових слів у парадигмі міфонімів є набуття значення, яке зазвичай відділяється із заданого міфонімом сеттінгу, та досліджено полісемію окремих міфонімів. А зі взятими до розгляду міфонімами, відслідковано використання таких не тільки як самодостатніх мовних одиниць, а й складових фразеологічних сполук. Наведено приклад та знайдено аломорфні та ізоморфні ознаки фразеологізмів із міфонімами різних підвидів: міфоантропонімами, міфофітонімами, міфозоонімами, міфоперсефонімами.

Зроблено висновки з важливості ролі міфонімів і її неминучості у плані збагачення англійської та української мов.